

ciltçiliği, Türk cilt kalıpları, altın varak, Türk minyatürü, Türk çini nakışları, halı nakışları idi. Bu bölüm 1950'lerden sonra Türk dekoratif sanatlar bölümü içinde tezhip ve minyatür ve çini atölyesi şeklinde yer aldı.

1938-1939 öğretim yılında vitrin ve tiyatro atölyesiyle fotoğraf atölyesi ilâve edilen akademide 1948'de meydana gelen yangında kütüphanedeki kitaplar, öğrenci kayıtlarına ait dosyalar, birçok değerli tablo, eşya ve ders malzemesi yandı. Bundan dolayı mimarlık bölümü o ders yılını Fındıklı'daki ilkokul binasında tamamladı ve ikinci yıldan itibaren Yıldız'da Sağır ve Dilsizler Okulu'na taşındı. Diğer kısımlar ise akademinin bahçesindeki sağlam binalara yerleştirildi. Yanan binanın tamiri öğretim mensuplarının da katkılarıyla ancak 1953'te tamamlanabildi. 1951'de Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü kuruldu.

1969'da akademiye 1172 sayılı Devlet Güzel Sanatlar Akademileri Kanunu'nun kabul edilmesiyle yeni bir statü getirildi ve kurum bilimsel özerkliğe kavuşturuldu. 4 Kasım 1981'de kabul edilen 2547 sayılı kanun ve 20 Temmuz 1982'de çıkarılan 41 sayılı kanun hükmündeki kararnâme ile üniversiteye dönüşerek Mimar Sinan Üniversitesi adını aldı. Mimarlık, güzel sanatlar, fen-edebiyat fakülteleri, fen ve sosyal bilimler enstitüleri, konservatuvar, sinema-televizyon birimiyle Resim ve Heykel Müzesi gibi kuruluşlardan oluşan üniversite 29 Ocak 2004 tarihinden itibaren Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi adıyla hizmet vermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, İrade-Dahiliye, nr. 65013, 67709; Nizamnâme ve ders programı için bk. BA, Y.A.RES. nr. 9/27; *Düstur*, Birinci tertip, 2. cildin zeyli, İstanbul 1299, s. 34-38; a.e., Birinci tertip, İstanbul 1938, V, 937; *Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye Salnâmesi* (1316), s. 99-106, 636; a.e. (1317), s. 101, 108, 702; a.e. (1319), s. 96-97; a.e. (1321), s. 101; *Sanâyi-i Nefîse Mektebi Tâlimatnâme ve Ders Programları*, İstanbul 1327; Said Paşa, *Hâtırat*, İstanbul 1328, I, 335-339, 393, 577; a.mlf., *Anılar* (haz. Şemsettin Kutlu), İstanbul 1977, s. 65-66; Ahmed Rasim, *Tarih ve Muharrir*, İstanbul 1329, s. 89; Mahmud Cevad, *Maârif-i Umûmiyye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilât ve İcraatı*, İstanbul 1338, s. 221, 224, 249, 336; Halil Edhem [Eldem], *Elvâh-ı Nakşıyye Koleksiyonu*, İstanbul 1340/1924, s. 25-36; *Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarî Şubesi Talimatnâmesi*, İstanbul 1934; *Güzel Sanatlar Akademisi Tezîyat Şubesi Talimatnâmesi*, İstanbul 1934; Nurullah Berk, *Türkiye'de Resim*, İstanbul 1943, s. 16-18; Celâl Esad Arseven, *Türk Sanatı Tarihi*, İstanbul, ts. (Maarif Basımevi), III, 128, 131, 133, 139; Mustafa Cezar, *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi*, İstanbul 1971, s. 95-96, 189-190, 321-330, 354-355, 377-382, 393, 395, 398-399, 429, 431, 441, 442-456, 465-466; a.mlf.,

"Güzel Sanatlar Akademisi'nden 100. Yılda Mimar Sinan Üniversitesi'ne", *Güzel Sanatlar Eğitiminde 100 Yıl*, İstanbul 1983, s. 5-47; a.mlf., "Türkiye'de İlk Resim Sergisi", 1. *Osman Hamdi Bey Kongresi, Bildiriler: 2-4 Ekim 1990*, İstanbul 1992, s. 46-47; *Türkiye Maarif Tarihi*, İstanbul 1977, III, 1117-1130; A. Thalasso, *L'art Ottoman: Les Peintres de Turquie* (ed. Nezih Başgelen), İstanbul 1988, s. 5, 11, 15; Taha Toros, *İlk Kadın Ressamlarımız*, İstanbul 1988, s. 10-15; Fatma Ürekli, *Sanayi-i Nefise Mektebi'nin Kuruluşu ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri* (doktora tezi, 1997), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.mlf., "Güzel Sanatlar Eğitiminde Osmanlı Hanımlarına Açılan Bir Pencere: İnas Sanayi-i Nefise Mektebi", *TT*, sy. 231 (2003), s. 50-60.

FATMA ÜREKLİ

SANCAĞA ÇIKMA

Osmanlılar'da
XVI. yüzyıl sonuna kadar
hânedana mensup şehzadelerin
idarî tecrübe kazanmak üzere
taşraya gönderilmesini
ifade eden tabir
(bk. ŞEHZADE).

SANCAC

Bayrak,
bunun temsil ettiği askerî birlik
ve idarî bölge için kullanılan
bir terim.

Türkçe *sançmak* fiilinden türediği belirtilen *sancak* kelimesi "bayrak ve tuğ gibi özellikle toprağa dikilen, bir anırtın veya geminin üstünde devamlı dalgalanan ve bir sembol bildiren flama, denizcilikte geminin sağ tarafı, Osmanlı Devleti'nde bir bölge veya gelir getiren has" gibi anlamlara gelir. Çeşitli Türk lehçelerinde de "sivri bir şeyi bir yere saplamak, dürterek batırmak; ağırmak, acımak; iğneyi kumaşa batırmak; (hayvanlar için) kuyruğunu yukarı kaldırmak, dikmek" vb. mânalara rastlanır. Anadolu Türkçesi'nde daha geniş bir kullanım alanına sahip olan kelime "sançmak sancımak" (saplamak), "sancış" (savaş), "sancışmak" (süngüleşmek), "sancılmak" (batmak), "sancak çözmek" (sancak açmak, bayrak çekmek) vb. şekillerde tesbit edilir. Başka dillere giren sancak kelimesi Farsça'da "nişan, alem, başlık; kuşaklar üzerinde onları tutturmak için kullanılan süslü iğne" anlamına gelir. Modern Farsça'da "toplu iğne" mânasını taşır. Sancak bütün bu mânaları içinde "bayrak veya bunun temsil ettiği askerî birlik, bunların oluşturduğu idarî bölge" anlamında yaygın biçimde kullanılmıştır.

Arapça'da *livâ* ve *râye* kelimeleri hem sancak hem bayrak mânasını taşır. İslâm'dan önce Mekke'deki idarî ve askerî görevlerden biri "ukâb" (kartal) adı verilen, veraset yoluyla intikal eden sancaktarlık veya bayraktarlıktı. Bir savaş durumunda ukâb çıkarılır ve onun muhafazasından sorumlu olan kimse tarafından taşınırdı. İslâm'ın ilk döneminden itibaren askerî birliklerde sancak ve bayraklar kullanılmış, Hz. Peygamber zamanındaki savaşlarda livâ yahut râye adıyla anılan sancak ve bayraklar bulundurulmuştur. Bununla birlikte Hayber'in fethine kadar (7/628) çoğunlukla livânın, Hayber'in fethinden sonra hem livâ hem râyelerin birlikte kullanıldığı anlaşılmaktadır (geniş bilgi için bk. Muhammed Hamîdullah, II, 1005-1014). Hulefâ-yi Râşidîn, Emevîler, Abbâsîler ve diğer İslâm devletlerinde sancak ve bayraklar aynı zamanda askerî birliği sembolize etmiştir (bk. BAYRAK). Sancak Selçuklular'da muhtemelen hükümdarlığın bir âlâmeti olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda İbn Bîbî'nin Türkçe metninde sancak kelimesine sultanla birlikte rastlanır. Ayrıca ele geçirilen müstahkem yerlerin surlarının üzerine dikilen bir âlâmet olarak da geçer. Bazı durumlarda, kuşatma altına alınanlar yağmaya karşı korunmak için surlara çekmek üzere sancak gönderilmesini talep ederler. Hükümdarın bulunmadığı zamanlarda orduya kumanda edenler hükümdarın sancağı ile sefere çıkabilirdi. Bununla birlikte Selçuklular'a bağlı veya komşu olan beylikler kendilerine verilen imtiyaza hürmet ederek uzun süre sancak taşımamışlardır. Musul Atabegi Seyfeddin Gazi başı üzerinde ilk defa sancak taşıyan kimse olmuş, bundan sonra Eyyûbîler de seleflerinin yolunu takip etmiştir. Mısır Eyyûbî Sultanı el-Melikü'l-Azîz, 1198'de yeğeni el-Melikü'l-Muazzam'ın Dimaşk hâkimi olmasıyla kendisine sancak / livâ göndermiş, Eyyûbî hânedanından bir kızla evlenen ve Mısır sultanı ilân edilen Türkmen Aybeg için 1250 yılında katıldığı bir seferde hükümdar sancakları açılmıştır.

Geleneğe göre Anadolu'da Selçuklu hâkimiyetinin sonlarına doğru sancak özellikle ilk Osmanlı hükümdarının temlik âlâmetlerinden biri olmuştur. İlk Osmanlı tarihlerinde, Karacahisar'ın Osman Gazi tarafından fethinden sonra Anadolu Selçuklu Sultanı III. Alâeddin Keykubad'ın bu fethi kutlamak için Osman'ın yeğeni Ak Timur vasıtasıyla ona bir sancakla takımını gönderdiği bilgisi bulunur. Âşıkpaşazâde'ye göre Osman böylece sancak beyi olmuş

ve adına ilk hutbe okunmuştur. Ancak bu dönemlerde temel idarî birim olarak sancak teriminin kullanıldığı söylenemez. Bunun en önemli sebebi Osmanlılar'ın erken devirlerinde idarî terim olarak sancaktan ziyade subaşılık ve vilâyet gibi terimlerin bulunmasıdır. Nitekim Bursa'nın fethinden (1326) önce subaşılık diye nitelendirilebilecek iki idarî ünitenin mevcut olduğu ve bunların altında ikişer vilâyetin yer aldığı anlaşılmaktadır. 1386'da Osmanlı-Karaman ordusu karşı karşıya geldiğinde Osmanlı ordusunun yerleşme düzeni içinde yer alan subaşılardan sancak beylerine bağlı olmayıp onlarla yan yana ve aynı derecede birer askerî kumandan gibi görüldüğü dikkati çeker. Bu durumda söz konusu dönemlerde subaşılığın Osmanlı timar sistemi yani askerî teşkilâtı içinde idarî bir ana birim özelliği taşıdığı anlaşılr.

Osmanlı Beyliği'nin erken dönemlerini anlatan kroniklerde askerî ve idarî bir terim olarak Yenişehir'in "bey sancağı" şeklinde anılması ihtiyatla karşılanmalıdır. Zira bu tabirin ilk devirlerden ziyade beyliğin güçlenip civardaki Türkmen beyliklerini ilhaka başladığı XIV. yüzyıl ortalarına doğru kullanıldığı açıktır. Bunda Osmanlılar'ın İlhanlılar'la olan bağının gevşemesinin, beyliğin daha müstakil bir hale gelmesinin ve gerçekleştirilen fetihlerle idarî yapının gelişmesinin rolünü hesaba katmak gerekir. Sancak kelimesinin askerî teşkilât yanında idarî mânada kullanıldığı ve idarî taksimatın ana birimi haline geldiği söylenebilir (Emecen, s. 93). Bunun sonucu olarak sancak, XV. yüzyılda "idare ve kumanda" anlamları yanında artık "idarî bölge" mânasında da geçmeye başlamış olmalıdır. Bu bağlamda sancak teriminin ilk dönemlerde şüphesiz askerî bir ağırlığı vardı. Ancak zamanla eyaletlere bağlı sancak beyi idaresindeki idarî bir bölgeyi de ifade etmiştir. Böylece Osmanlı timar sistemi içinde hem bir gelir dilimini belirten dirlik ve askerî birlik, hem de o sancağa bağlı timarlı askerlerin bulunduğu bölgeyi tanımlamaya başlamış, bu sonuncusu bir idarî birim tanımı olarak da yaygınlaşmıştır.

Osmanlılar'ın Rumeli'ye geçmesi ve fetihlerin bu yönde yoğunlaşması sonunda bölgede yeni sancaklar oluştu ve 1361 yılından sonra Balkanlar'daki fetihlerin hızla artması sancaklar üzerinde bir kontrol mekanizması kurulmasını zaruri hale getirdi. Bunun neticesinde I. Murad İlahî Şâhin Paşa'yı Rumeli'deki beylere kumandan olarak tayin etti. Böylece Osmanlılar-

da "beylerbeyi" kavramı ortaya çıktı ve Osmanlı taşra teşkilâtında beylerbeyilik sancaklar üzerinde bir kontrol mekanizması oldu. Bu beylerbeyinin hükümdarın Anadolu tarafında olduğu zamanlarda Rumeli'deki beylerin âmiri durumunda olması zamanla bölgeyi Rumeli beylerbeyliği adıyla anılan idarî bir birim haline getirdi. Rumeli'de kurulan bu ilk beylerbeyliğine bağlı sancakları 1413'te Amasya-Sivas bölgesinde oluşturulan Rum beylerbeyliği, muhtemelen 1416 yılından sonra Batı Anadolu'yu içine alacak şekilde kurulan Anadolu beylerbeyliği ve 1468'de Karamanoğulları'nın Osmanlı idaresine girmesinin ardından teşkil edilen Karaman beylerbeyliğine bağlı sancaklar meydana getirdi. Bu şekilde XVI. yüzyıl sonlarında Osmanlı Devleti'nin genişlemesine paralel biçimde veya siyasî ve ekonomik düşüncelerle oluşturulan otuzun üzerinde beylerbeyliğinin ve bunlara bağlı sancakların varlığı sancağın Osmanlı taşra teşkilâtında ana bir idarî birim haline geldiğinin işaretidir. Aynı dönemde beylerbeyliklere bağlı sancakların sayısı 500 civarındaydı. XIX. yüzyıl başlarında mevcut beylerbeyilik sayısı yirmi beş civarında iken bunlara bağlı sancakların sayısı yaklaşık 300 idi.

Eyaletlerin alt birimi olarak görülen sancakların kaza, nahiye ve köyler gibi belli coğrafi sınırı vardı. Yalnız burada bir Osmanlı eyaletinin günümüzde Türkiye'de mevcut bir vilâyetten çok daha geniş bir sınıra sahip olduğu görülür. Bir iki istisna ile bugünkü bir ilin genişliği ancak bir Osmanlı sancağı genişliğinde idi. Osmanlı devrinde özellikle Anadolu'daki sancakların hemen hemen eski beylikler dönemindeki sınırlarını muhafaza ettiği dikkati çeker. Diğer bir ifade ile Osmanlılar, beylikleri kendi topraklarına kattıklarında o dönemdeki coğrafi sınırlarını fazla bozmaksızın sistemleri içine alma yoluna gitmişlerdir. Bu durum beyliklerin Osmanlılar ile daha kolay bütünleşmesi ve kaynaşmasında rol oynamış olmalıdır. Nitekim Saruhan, Karesi, Menteşe ve Aydınoğulları gibi beylikler, Osmanlı idaresine girdikten sonra Anadolu eyaleti içinde birer sancak halinde eski sınırlarını, idarî yapılarını ve adlarını muhafaza etmişlerdir. Osmanlılar'ın böyle bir uygulamada bulunmasının sebebini onlarla aynı kültür birliğine sahip beyliklere karşı uygulanan bütünleştirici politikada aramak gerekir (Emecen, s. 87-100).

Osmanlı eyaletleri dahilindeki sancaklar genellikle belli bir merkeze sahiptir, ancak

sayıca az da olsa bazı idarî birimlerin merkezleri yoktu. Bu durumda olan yerlerin ahalisinin tamamını veya önemli bir kısmını konar göçer unsurlar teşkil etmekteydi. Göçebelerden sancakların teşkil edilmesinin en önemli sebebi merkezî idarenin onları daha iyi kontrol altında tutabilmesi, sağlıklı vergi toplanabilmesi ve yavaş yavaş merkezî idareye ısındırılması idi. Bu şekilde XVI. yüzyılın ikinci yarısında Halep bölgesinde yaşayan Halep Türkmenleri ile Diyarbekir bölgesinde yaşayan Bozulmuş Türkmenleri'nden birer sancak teşkil edilmişti.

Eyaletler, statü bakımından hası / timarlı ve sâlyâneli olmak üzere iki kısma ayrıldığından sancaklar da bağlı oldukları eyaletlerde söz konusu statü içindeydi. Coğrafi bakımdan Anadolu ve Rumeli bölgelerinde yer alan hası eyaletlerin en önemli özelliği Osmanlı toprak sisteminin esasını teşkil eden timar sisteminin uygulanmış olmasıydı. Sâlyâne ile idare edilen eyaletler ve bu eyaletlerdeki sancaklar genellikle Osmanlı Devleti'nin güney uç bölgelerinde yer almaktaydı. Bunların başlıcasını Mısır, Habeş, Yemen, Basra, Lahsâ, Bağdat, Trablusgarp, Cezâyir-i Garb ve Tunus gibi eyaletler teşkil etmekteydi. Sâlyâneli eyaletlerdeki sancakların özelliği gelirlerin timar şeklinde dağıtılmaması idi. Diğer bir ifade ile timar sisteminin mevcut olmadığı bu eyaletlerdeki ve dolayısıyla sancaklardaki gelirlerin tamamı devlet adına toplanırdı. Toplanan gelirlerden askerle eyaletteki idarecilerin maaşları verildikten sonra kalanı devlet hazinesine gönderilirdi. Bu eyaletlerde maaşların yıllık olarak ödenmesinden dolayı buna "yıllık" anlamına gelen sâlyâne denirdi.

XV ve XVI. yüzyıllarda bazı sancaklar şehzade sancağı durumundaydı. Hükümdarın erkek çocuklarının idarî tecrübe kazanması için sancak beyi olarak gönderildiği bu sancakların başlıcalarını Saruhan (Manisa), Menteşe, Germiyan (Kütahya), Konya, Amasya, Kastamonu, Trabzon ve Kefe oluştuyordu. Ancak bu sancakların her birinde dâimî şekilde şehzadeler bulunmayabilirdi. Şehzade sancaklarının isimlerine bakıldığında bunların pek çoğunun bazı eski beyliklerin adını taşıdığı ve Osmanlı döneminden önce onların merkezi durumunda olduğu görülür. Şehzade sancaklarından başka Anadolu'da bazı eski hânedanların sancak beyi olarak tayin edildiği sancaklar da vardı. Nitekim Kanûnî Sultan Süleyman'ın ilk yıllarında Adana sancağının başında Ramazanoğlu Piri Bey bulunuyordu. Maraş'ta ise Dulkadiroğulları-

nın Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle birlikte bey ailesinden Şehsuvaroğlu Ali Bey görev yapmaktaydı.

Eyaletleri teşkil eden sancakların en yüksek idarecisi sancak beyi (mîr-i livâ) idi. Sancak beyleri sancağın merkezindeki kazada ikamet ederdi. Sancak beyini sancağa bağlı diğer kaza ve nahiyelerde zaîm, su-başı yahut voyvoda denen ve daha çok asayiş işleriyle görevli olan bir kişi temsil ederdi. Sancak beylerine ait vergiler bunlar tarafından toplanırdı. Sancak beyleri “seyfiye” veya “ehl-i örf” adı verilen zümrinin içinde yer almaktaydı. Genelde Enderun’da yetiştikten ve taşrada çeşitli hizmetler gördükten sonra bu göreve tayin edilirdi. XVI. yüzyılda beylerbeyi olabilmek için daha önceden sancak beyliği vazifesinde bulunmak hemen hemen şart haline gelmişti. Bu durum, söz konusu dönemde sancak beyliğinin büyük bir öneme sahip olduğuna işaret eder. Ancak yüzyılın sonlarına doğru sancak beyliğinden beylerbeyiliğe yükselmenin oldukça azalmaya başladığı ve daha çok saraydan gelenlerin, hatta doğrudan doğruya Enderun’dan çıkanların önemli bir sayıya ulaştığı görülür. Bu durum, bahis konusu dönemden itibaren beylerbeyilerin yönetimdeki yerlerinin gittikçe güçlenmesiyle bağlantılıdır.

Sancağındaki subaşı, alay beyi, dizdar ve sipahi gibi ehl-i örfün âmiri olan sancak beyinin başlıca görevi bölgesinde asayiş sağlamak ve sipahi-reâyâ arasındaki münasebetlerin kanuna uygun biçimde yürütülmesini temin etmektir. Sipahi-reâyâ arasındaki ilişkiler, önemli bir kısmı Kanûnî Sultan Süleyman döneminde yeni baştan derlenen ve tanzim edilen sancak kanun-nâmeleri tarafından belirlenirdi. Bu kanun-nâmelerde reâyânın vergi yükümlülüğüyle üretim ve ticaretle ilgili konular yer alırdı (bk. KANUNNÂME). Bunun yanında sancak beyi, herhangi bir sefer esnasında sancağının timarlı sipahileriyle birlikte bağlı olduğu eyaletteki beylerbeyinin kumandası altında sefere katılırdı. Ayrıca sancağıyla ilgili olarak merkezden gönderilen fermanlardaki konuların halledilmesini sağlardı. Bu arada sınır boylarındaki sancaklarda görevli olan sancak beyleri komşu ülkelerle doğrudan doğruya temaslarda bulunur ve bu ülkelerle ilişkileri anlaşmalara uygun biçimde yürütürdü. Bu bakımdan sınır boylarındaki sancak beylerinin daha yetenekli kimseler arasından seçildiğini düşünmek mümkündür. Buralarda görev yapan sancak beyleri taşra yö-

netimi içinde daha kolay yükselebilmekte ve beylerbeyilik gibi makamlara getirilmekteydi. XVI. yüzyıl kaynaklarından anlaşıldığı kadarıyla sancak beylerinin bir sancaktaki görev süresi bir ile üç yıl arasında değişmekteydi. Bu uygulama, beylerbeyilerde olduğu gibi sancak beylerinin bir bölgede iyice yerleşmesini ve ahalî ile bütünleşmesini önleme amacını taşıyordu. Öte yandan tayinleri de genellikle birbirine yakın sancaklar arasında olmaktadır. Bu şekilde bir uygulamanın görev yerine giderken fazla vakit kaybedilmemesi, sancakların uzun süre beysiz bırakılmaması ve bölge hakkında kâfi derecede tecrübe kazanılmış olmasından ileri geldiği söylenebilir.

Sancak beylerinin aileleri hakkında fazla bilgi mevcut değildir. Ancak XVI. yüzyılın başlarında Osmanlı sancak beylerinin % 40’a yakınının ümerâ oğlu ya da akrabası olduğu dikkati çeker. Bu durum, Fâtih Sultan Mehmed döneminde devşirme asıllı yöneticilerin ön plana çıktığı şeklindeki bir genellemenin gerçeği pek yansıtmadığına işaret eder. XVI. yüzyıl ortalarındaki kayıtlara göre sancak beyleri daha çok taşrada görevli olan alay beyi, zaîm, defter kethüdâsı ve timar defterdarı gibi kimseler arasından tayin ediliyordu. Ancak yüzyılın ikinci yarısından itibaren saraydan çıkanların lehine bir değişim oldu. Bu değişim önemsiz gibi görünmekle beraber sarayın idareye yavaş yavaş ağırlığını koymaya başladığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Nitekim bunun neticesinde XVII. yüzyılda saray çıkışlı kimselerin ara görevleri atlayıp üst derecelerdeki yönetime katılmaları daha açık biçimde ortaya çıkacaktır.

Osmanlı taşra yönetiminin en temel idarî ve askerî birimi olan sancaklar XVI. yüzyılın sonlarından itibaren siyasal, sosyal ve ekonomik sebeplerin tesiriyle yavaş yavaş bir değişim sürecine girdi. Bu değişim sürecinde merkezî idare giderek taşra üzerindeki denetimini arttırmaya ve eyaletleri sancaklardan daha ön plana çıkarmaya başladı. Bu bağlamda taşrada uygulanan iltizam sistemiyle yeni bir idareci zümre ortaya çıktı. Bunun bir sonucu olarak II. Mahmud döneminde sancaklar daha basit birer idarî bölge haline geldi. 1864 Vilâyetler Nizamnâmesi ve 1871 kanunu ile idaresi ve taksimatı muhafaza edilen sancak ve livâlar 1921’de Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kaldırıldı ve idarî taksimatta vilâyet kelimesi kullanılmaya başlandı.

BİBLİYOGRAFYA :

- BA, MAD, nr. 563; BA, KK, *Ruûs Defteri*, nr. 262; TSMA, D. nr. 5246, 8303, 9578, 10057; İbn Bibî, *el-Evâmirü'l-Alâiyye: Selçukname* (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 1996, I, 118, 159, 185, 205, ayrıca bk. İndeks; Ayn Ali, *Kavânin-i Âl-i Osmân*, tür.yer.; *Drevnetyurkskiy Slovar*, Leningrad 1969, s. 483-484; İ. Metin Kunt, *Sancaktan Eyalet: 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul 1978, s. 15-20; a.mlf., *The Sultan's Servants: Transformation of Ottoman Provincial Government, 1550-1650*, New York 1983, s. 14-16; Mustafa Zeki Terzi, *H. Peygamber ve Hulefâ-i Râşidin Döneminde Askerî Teşkilat*, Samsun 1990, s. 7, 115-116; İlhan Şahin, “XV ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Taşra Teşkilâtının Özellikleri”, *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, İstanbul 1997, s. 233-258; a.mlf. – Feridun M. Emecen, “Osmanlı Taşra Teşkilâtının Kaynaklarından 957-958 (1550-1551) Tarihli Sancak Tevcih Defteri”, *TTK Belgeler*, XIX/23 (1999), s. 53-121; Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikleri Dünyası*, İstanbul 2003, s. 87-100; *Başkört Telenen Hüzlege*, Mâskâw 1993, II, 279-280; Muhammed Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (trc. Salih Tuğ), İstanbul 1424/2003, II, 1005-1014; Ömer Lütfi Barkan, “H. 933-934 (M.1527-1528) Malî Yılına Ait Bütçe Örneği”, *İFM*, XV/1-4 (1955), s. 303-307; M. Tayyib Gökbilgin, “Kanunî Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti, Livaları, Şehir ve Kasabaları”, *TTK Belleten*, XX/78 (1956), s. 247-294; a.mlf., “15 ve 16. Asırlarda Eyalet-i Rum”, *VD*, VI (1965), s. 51-61; Nejat Göyünç, “Diyarbakir Beylerbeyliğinin İlk İdarî Taksimatı”, *TD*, sy. 23 (1969), s. 23-34; Salih Özbaran, “XVI. Yüzyılda Basra Körfezi Sahillerinde Osmanlılar: Basra Beylerbeyliğinin Kuruluşu”, a.e., sy. 25 (1971), s. 51-72; Jin Yonebayashi, “Beğlerbeğlik-System in the Early Period of the Ottoman Dynsty-On the Date When the Beğlerbeği of Anatolia was founded” (Japonca), *JAS*, XXIV (1982), s. 133-180; Mustafa Çetin Varlık, “XVI. Yüzyılda Osmanlı İdarî Teşkilâtında Kütahya”, *TAD*, sy. 2 (1987), s. 201-239; a.mlf., “Kütahya’nın Şehzade Sancağı Olarak İdaresi”, a.e., sy. 5 (1990), s. 315-324; Halil Sahillioğlu, “Osmanlı Döneminde Irak’ın İdarî Taksimatı” (trc. Mustafa Öztürk), *TTK Belleten*, LIV/211 (1991), s. 1233-1257; J. Deny, “Sancak”, *İA*, X, 186-189.

İLHAN ŞAHİN

SANCAC

Günümüzde

Sırbistan ile Karadağ arasında kalan, Osmanlı döneminde teşekkül etmiş idarî bölge.

Osmanlı döneminin ardından Yugoslavya Krallığı’na (1918-1941) terkedilen, 1945’ten sonra kurulan komünist Yugoslavya’daki Sırbistan ve Karadağ cumhuriyetleri arasında paylaşılan Sancak bölgesi günümüzde doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılır. Doğu Sancak bugünkü Sırbistan’ın güneybatısındaki araziye teşkil eder ve tamamen Sırbistan’ın idaresindedir. Bunun